

FRANO SUPILO I OSVAJANJE DUBROVAČKE OPĆINE 1899.

Stijepo Marinović
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Odsjek za povijest
smarinovic@ffst.hr
Stručni rad
Primljeno: 20. kolovoza 2022.
Prihvaćeno: 16. 10. 2022.

Ovaj rad prikazuje političke okolnosti u Dubrovniku potkraj 19. stoljeća. Najprije se izlažu opće političke prilike u gradu u drugoj polovici 19. stoljeća, odnosno razdoblje dok je u gradskoj općini na vlasti bila Narodna stranka. Prikaz uključuje i Autonomašku stranku te Srpsku stranku, koje zajedno pobjeđuju na izborima 1890. U sljedećem poglavlju objašnjava se srbokatolički fenomen, koji je pridonio popularnosti i utjecaju Srpske stranke. Opisan je i razvoj pokreta srbokatoličkog pokreta, od njegovih korijena sve do osvajanja dubrovačke općine. Nadalje, rad se bavi Franom Supilom te, kroz njegovo djetinjstvo i mladost, prati njegov ideološki razvoj koji se odvija usporedno s usponom mladog pravaštva. U radu se analizira kako se Supilo istaknuo u predvodnika pravaša te se opisuje njihovo političko djelovanje u časopisu Crvena Hrvatska. Naposljetku, rad se zaključuje pregledom borbe za općinsku vlast između Srpske stranke i Autonomaške stranke s jedne, te pravaša i Narodne stranke s druge strane, koja završava povratkom općine u hrvatske ruke.

Ključne riječi: *Frano Supilo, Dubrovnik, pravaštvo, Narodna stranka, Srbi-katolici*

Uvod

Dubrovnik se 90-ih godina 19. stoljeća nalazi u politički dosta intrigantnoj situaciji. Naime, nakon dugogodišnje vladavine Narodne stranke, općinska uprava više nije u hrvatskim rukama. Na vlasti se nalazi koalicija Srpske stranke i Autonomaške stranke. Namjera ovog rada jest prikazati mjesnu politiku grada Dubrovnika, uključujući uspon srpsko-autonomaške koalicije, s posebnim naglaskom na fenomen Srba-katolika, koji se ukorijenio među dijelom stanovništva. Rad objašnjava pad Narodne stranke, njihove godine pasivnosti, kao i ponovni uspon. Taj je uspon pak bio potaknut uzletom pravaša i njihova prvaka Frana Supila. Supilo će biti središnja tema ovog rada, odnosno svrha je ovog rada, kroz njegovo rano djelovanje u Dubrovniku, prika-

zati kako je tekao politički život u gradu, kroz aktivnosti, saveze i sukobe četiriju glavnih političkih opcija: narodnjaka, autonomaša, Srpske stranke te pravaša. Konačno, rad se osvrće na Supilovu politiku i napade na srpsko-autonomašku vlast, njegov rad kroz časopis *Crvena Hrvatska* te objašnjava njegovu ulogu i ulogu dubrovačkog pravaštva u osvajanju općine nakon skoro desetljeća vladavine srpsko-autonomaške koalicije.

Opće prilike u Dubrovniku

Dubrovnik se u 19. stoljeću nalazi u sasvim novoj i neuobičajenoj situaciji za taj grad. Njegova stoljetna samostalnost naglo se prekida 1808. te otada svoj politički put gradi kao dio pokrajine Dalmacije. Kao staro središte ranosrednjovjekovnog Hrvatskog Kraljevstva, svoj glavni cilj vidi u sjedinjenju s Banskom Hrvatskom i Slavonijom, dakle u obnovi teritorijalne, političke i ostale cjelovitosti. Ipak, vlastima u Beču i Budimpešti takav ishod ne bi odgovarao te je borba za ujedinjenje postala glavnim obilježjem politike u Hrvata. Dubrovnik se uključuje u bitku, boreći se snažno za sjedinjenje, između ostalog jer bi to odgovaralo njegovim gospodarskim interesima. Štoviše, među prvaci- ma dalmatinske Narodne stranke, predvodnicima opcije ujedinjenja, nalazili su se Dubrovčani Miho Klaić te Juraj Pulić.¹

Tako su se narodnjačke misli širile i do Dubrovnika na mjesnoj razini, gdje su im glavni protivnici, kao i u cijeloj Dalmaciji, bili autonomaši. Autonomaška stranka na općinskim izborima 1865. ostvaruje apsolutnu pobjedu, usred narodnjačkog povlačenja s izbora, zbog nasilnih pritiska organa vlasti. Ipak, zahvaljujući reorganizaciji i energičnosti dubrovačkih narodnjaka, pod vodstvom Pera Čingrije i Rafe Pucića, na sljedećim općinskim izborima 1869. autonomaši trpe potpuni poraz – od 537 birača koji su izašli na izbore, povjerenje Narodnoj stranci dalo je čak njih 526, a kao prvi narodnjački gradonačelnik izabran je Rafo Pucić.²

Izborna pobjeda imala je trenutačan učinak. S jedne strane, na većoj, simboličnoj razini, pokazala je ostalim dalmatinskim gradovima

1 Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, *Pravaštvo u Hrvatskome političkom i kulturnom životu u sučelju dvaju stoljeća* (uredili Zdravka Jelaska Marijan i Zlatko Matijević), Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2013., str. 135. – 136.

2 Ivo PERIĆ, *Politički portret Pera Čingrije*, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1979., str. 136. – 137.

kako autonomaši nisu nepobjedivi, dok se, s druge strane, započelo s konkretnim ponarođenjem općine i njezinih političkih organa. Veliki uspjeh predstavljalo je uvođenje hrvatskog jezika kao nastavnog jezika u prvom i drugom razredu dubrovačke gimnazije, što se ostvarilo već 1869. Iste godine osnovano je i Dubrovačko pomorsko društvo.³

1870. bila je prekretnicom na dalmatinskoj političkoj sceni. Naime, održani su izbori za Dalmatinski sabor, a pobjedu odnosi Narodna stranka. Nakon tog uspjeha, stranka se okreće politici oportunitizma. Vodstvo se stranke nadalo kako će blizak odnos s Bečom, u kojem se režimskoj vlasti pokušava takoreći „povlađivati“, naposljetku dovesti do ostvarenja njihovih pokrajinskih interesa.⁴ Na saborskim izborima, Dubrovnik nije bio iznimka. Štoviše, narodnjaci osvajaju čak četiri od pet mogućih mandata, dok se autonomaši moraju zadovoljiti s jednim zastupničkim mjestom. Vodilo je to do polarizacije dubrovačkog društva. Oko Narodne stranke okupila se većina plemstva i građanstva. S druge strane, nalazili su se autonomaši, konzervativci, koji, zbog straha Beča od sve veće popularnosti narodnjaka, uživaju potporu središnjih vlasti i snažne birokracije.⁵

70-ih godina 19. stoljeća borba završava većinskom pobjedom narodnjaka. Njihov kandidat Rafo Pucić po treći je put izabran za načelnika, a na saborskim izborima 1876. svih pet mandata iz Dubrovnika zauzimaju članovi Narodne stranke.⁶ I u ostatku Dalmacije autonomaši su trpjeli poraze te se u jednom trenutku činilo kako bi mogli prestati predstavljati bilo kakav politički čimbenik, ali od potpunog nestanka sa scene spašava ih savez sa Srpskom strankom.⁷

Naime, u Narodnoj stranci dolazi do eskalacije sukoba između Hrvata i Srba, koji se već dulje vremena polako bio zakuhtavao. Povod je bila austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine. Povala se rasprava o pripadnosti tih zemalja hrvatskom ili srpskom nacionalnom korpusu. 1879. službeno dolazi do raskola te se Srbi odvajaju i osnivaju vlastitu Srpsku stranku. Različitost u gledištima najbolje se vidi u radu njihovih stranačkih glasila. *Narodni list*, kao glas Narodne stranke, ističe zahtjev za ujedinjenje hrvatskog teritorija i ispunjenje povijesnog

3 Ivo PERIĆ, *Politički portreti iz prošlosti Dalmacije*, Književni krug, Split, 1990., str. 138. – 140.

4 Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 136.

5 Ivo PERIĆ, *Politički portreti iz prošlosti Dalmacije*, str. 140. – 141.

6 *Ibid.*, str. 146.

7 Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 137.

državnog prava. S druge strane, na stranicama *Srpskog lista*, vidljiva je želja Srba u Monarhiji da se sav srpski narod okupi unutar jedne srpske države. Tako je došlo do stvaranja dviju, međusobno suprotstavljenih, državnotvornih misli. Srpska je stranka tako postala žestokim protivnikom ujedinjenja Dalmacije s Hrvatskom. Posljedično, to ih je odvelo prema savezu s autonomašima.⁸ Ta se suradnja temeljila tek na tom jednom zajedničkom elementu. Kad se sagledaju krajnji ciljevi tih stranaka, vidljivo je kako se oni u malo čemu podudaraju. Srpska stranka promatra Dalmaciju u okvirima buduće srpske države, dok je s druge strane Autonomaška stranka vidi kao talijansku istočnojadransku pokrajinu. Ipak, unatoč tako oprječnim motivima, njihov će savez postati žestokim protivnikom narodnjaka i njihova programa ujedinjenja Dalmacije s ostatkom hrvatskih zemalja.⁹

U Dubrovniku od 1878. izlazi časopis *Slovinac*, čije vodstvo, suprotno *Narodnom listu* i *Srpskom listu*, radi na pomirenju Hrvata i Srba. Štoviše, pokušava u potpunosti izbrisati razlike između dvaju naroda, spajajući ih u jedan, u „Slovince“, nazivajući njihov jezik „slovinским“, a zemlju „Slovinijom“. Također, kako bi se radilo na zbližavanju dvaju naroda na području književnosti, prilozi su tiskani na latinici, ali i na ćirilici. U časopisu su promicani zajednički politički ciljevi i idealistička sloga, no ta su nastojanja ipak doživjela neuspjeh.¹⁰ Raskol se sve više produbljivao. U Dubrovniku, na općinskim izborima 1881., djeluju dva izborna odbora, narodnjački i drugi na čelu s Matom Natalijem, razočaranim narodnjakom koji se okrenuo autonomašima. Napustivši stranku, Natali i nekolicina istomišljenika okrenuli su se politici Srpske stranke. Tako se stvara osobita pojava koja nastaje u Dubrovniku – politička skupina Srba-katolika. Naime, Natali se sam izjasnio kao Srbin-katolik. Dio dubrovačkog građanstva, unatoč katoličkoj vjeroispovijesti, smatrao se Srbima, ponajviše temeljem tvrdnje Vuka Karadžića kako su svi štokavci Srbi. Natalijev izborni odbor nije postigao značajan rezultat, no bio je naznaka teškog razdora u godinama koje slijede.¹¹

Sve oštija retorika Srba-katolika počela je uzrokovati nezadovoljstvo i otpor među onim Dubrovčanima koji su se osjećali Hrvatima,

8 Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, Književni krug, Split, 1988., str. 19.

9 Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 137.

10 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, No. 17, 1979., str. 510.

11 *Ibid.*, str. 205. – 206.

čak i među onim dijelom narodnjaka koji su bili uvjereni kako su Srbi i Hrvati jedan narod. To se očituje i unutar Narodne štionice, zajedničkog književnog društva, u kojem počinje prevladavati srpska politička misao. Povod raskolu bila je odluka uprave Štionice o polaganju vijenca na grob Stefana Ljubiše, osuđenika za korupciju za vrijeme svog mandata kao saborskog predsjednika u Zadru. Pero Čingrija diže glas protiv ovakve odluke, ali izvanredna skupština samo potvrđuje odluku uprave. Na takav čin, Čingrija i njegove pristaše, narodnjaci, napuštaju društvo. U Narodnoj štionici preostaju tek pripadnici Srpske stranke te je raskol Srba i Hrvata u Dubrovniku postao stvaran.¹²

80-ih godina 19. stoljeća započinje prava hajka na narodnjačke pravke Pera Čingriju i Rafu Pucića. Napadi stižu iz dvaju tabora, srpskog i autonomaškog, koji se sve više zbližavaju u svom političkom djelovanju, ponajviše stalnim pritiskom na Narodnu stranku.¹³ Konačno, pred saborske izbore 1889., dvije se stranke udružuju i staju iza zajedničkog kandidata. Njihov kandidat pobjeđuje i osvaja mandat u saboru kao predstavnik za grad Dubrovnik. Ipak, pobjeda je postignuta s pomoću raznih podmićivanja birača, kao i s pomoću kotarskog poglavara Emilija Ragazanija, režimskog čovjeka, bliskog pokrajinskoj vlasti, koji im je iskazao svoju podršku.¹⁴

Prva velika politička pobjeda dala je krila i jednim i drugim te odmah započinju s pripremama za općinske izbore koji su se trebali održati sljedeće godine. Otpočela su opet podmićivanja birača, a takvu taktiku omogućili su njihovi donatori i financijeri, bogati srpski i talijansko-talijanaški trgovci, kao i razni fondovi iz Srbije i Italije. Pripadnici Srpske stranke uspjeli su privući dio novih članova svojom već spomenutom ideologijom o „srpskom Dubrovniku“, a ostatak su privukle financijske i gospodarske mogućnosti pristupanja stranci. Na političkom su planu otpočele kritike na račun narodnjačke vlasti, koristeći gradske gospodarske teškoće, koje su zaista bile velike. Jedrenjačko brodarstvo, koje je još bilo prevladavalo u Dubrovniku, gubilo je bitku s parobrodima, a nada, kako će se trgovina preporoditi nakon okupacije Bosne i Hercegovine, nije se ostvarila. Trgovački putovi nisu krenuli prema moru i Dubrovniku, već prema zapadu i sjeveru, odnosno prema Beču i Budimpešti. Obrtništvo, također, prolazi kroz krizu te ostaje usitnjeno i raspršeno, bez stvaranja kakvog većeg obrta. Još

12 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 533.

13 Ivo PERIĆ, *Politički portreti iz prošlosti Dalmacije*, str. 151.

14 Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 137.

jedan veliki nedostatak bio je izostanak bilo kakvog novčarskog zavoda u gradu, što je prisiljavalo građane na uzimanje kredita u Trstu ili Beču. Sve su navedene probleme članovi Srpske stranke koristili za kritiku vladajućih narodnjaka. Kao rješenje svih problema, zahtijevaju čovjeka na vlasti koji uživa povjerenje Beča, bliskog režimu, koji bi svoj status mogao uspješno iskoristiti. Po njima, savršena osoba za mjesto općinskog načelnika činio se njihov kandidat Frano Gondola-Ghetaldi. Riječ je o osiromašenu plemiću, potomku starih rodova Gundulića i Getaldića, koji je od austrijskog dvora, zbog svoje vjerne službe, dobio naslov dvorskog komornika. Iza Gondole-Ghetaldija stala je ujedinjena koalicija Srpske stranke i Autonomnaške stranke. Koristeći se poznanstvom već spomenutog Ragazinija, uspjeli su isposlovati da se izborni odbor sastoji većinom od njihovih članova. Ovaj potez dodatno je razjario dubrovačke narodnjake te su, svjesni novih podmićivanja birača te utjecaja kotarskog poglavara Ragazanija, prosvjedno bojkotirali izbore. Na zgražanje hrvatske javnosti, poglavito u Dalmaciji, dubrovačka je općina, bez izborne borbe, u potpunosti pala u ruke srpsko-autonomaške koalicije. Zanimljivo je što su, od 36vijećnika, čak 32 izvorno bili Hrvati. Ostatak čine dvojica Židova te tek po jedan Srbin i Talijan.¹⁵

Kako bi se bolje razumio ovakav politički uspjeh Srpske stranke, sljedeće će poglavlje pomnije obraditi fenomen Srba-katolika u Dubrovniku.

Fenomen Srba-katolika

Fenomen Srba-katolika u Dubrovniku i njegovi uzroci plod su složenih procesa na području, ne samo Dubrovnika, već i tog dijela Europe. Pokret je nastao kao višestruka posljedica pada Dubrovačke Republike, različitih koncepcija panslavizma te nedovoljno definiranih nacionalnih pokreta, na područjima južnoslavenskih naroda. Elementi hrvatske i srpske državne misli te buđenje nacionalne svijesti, kao i protuaustrijsko raspoloženje, stvorili su plodne uvjete za stvaranje različitih nacionalno-kulturoloških pokreta, među kojima i srbokatoličkog pokreta.¹⁶

Između ostalog, pojava Srba-katolika u Dubrovniku svoje temelje nalazi i u učenjima Vuka Stefanovića Karadžića, po kojima su svi što-

15 Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 137. – 139.

16 Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjavanju pojma „Srba-katolika“ u Dubrovniku“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 24 No. 1, Zagreb 1992., str. 209.

kavci zapravo Srbi, a Hrvate ograničava na čakavce. Njegove su se misli širile među mnogim njegovim kolegama i suradnicima, a tako su stigle i do Dubrovnika, gdje ih prihvaćaju profesori Pero Budmani, Luko Zore i Stjepan Castrapelli. To bi značilo kako među pripadnicima srpskog naroda postoje tek vjerske razlike. Time je došlo do pojma Srba-katolika, za razliku od Srba-pravoslavaca.¹⁷ U Dubrovniku tako dolazi do napuštanja jednog nepisanog pravila, po kojem se narodnost Hrvata i Srba poistovjećivala s njihovom vjerom. Glavnom odrednicom srpstva postala je štokavština, zamijenivši pravoslavlje.¹⁸

Još i prije pojave Srba-katolika, Dubrovnik je, kao grad bogate tradicije i kulture, bio primamljiv dijelu Srba te ga se pokušalo prikazati kao srpski grad. Jedan od prvih u tom pogledu bio je Đorđe Nikolajević koji se nalazio na čelu male pravoslavne skupine u Dubrovniku polovicom 19. stoljeća. Nikolajević je iz arhiva izdavao ćirilичne dokumente predstavljajući ih isključivo kao srpske, premda su se i drugi južni Slaveni koristili tim pismom. Uz pomoć suradnika Božidara Petranovića i njegova *Srpsko-Dalmatinskog Magazina*, u više je članaka dubrovačku književnost nazivao srpskom. Ovakvi su pokušaji prethodili zamisli o Srbima-štokavcima i Srbima-katolicima.¹⁹

Fenomen Srba-katolika u Dubrovniku uspio je pustiti korijene zbog mjesnih katolika koji su prihvatili tu zamisao. Među prvima ističe se Medo Pucić, podrijetlom iz vlastelinske obitelji, koji je stao uz Karadžićeva učenja. Odmah uz njega nalazi se Matija Ban, ambiciozan političar i oportunist, koji je svojim shvaćanjima dolazio u sukob sa tradicionalnim srpskim pravoslavicima. Naime, Ban je Srbiju vidio kao vođu svih južnih Slavena, koje valja ujediniti, a time je kritizirao uske poglede tradicionalnih Srba koji su katolike vidjeli kao suparnike. Upravo je Matija Ban bio taj koji je 1848. zapjevao himnu srpskom Dubrovniku i tako otvoreno započeo politiku o srpskoj pripadnosti grada. Čak se nakratko u Dubrovniku stvorilo tajno društvo Srba-katolika koje je surađivalo sa Ilijom Garašanihom te provodilo njegovu velikosrpsku propagandu.²⁰

Ipak, u tom razdoblju, dubrovački Srbi-katolici bili su dosta bliski ilirskom pokretu. Iako gaje srpske nacionalne zamisli, sastavnica asi-

17 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 513. – 514.

18 Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjavanju pojma „Srba-katolika“ u Dubrovniku“, str. 203.

19 *Ibid.*, str. 203. – 204.

20 Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjavanju pojma „Srba-katolika“ u Dubrovniku“, str. 204. – 205.

milacije, udruživanja svih Južnih Slavena, itekako je bila prisutnom, tako da Srbi-katolici, poput Pucića i Bana, i nisu vidjeli osobite razlike između sebe i ostalih Hrvata.²¹

Spomenuti Luko Zore piše 1869. kako su Dubrovčani istinski štokavci i hvali dubrovačku književnost za koju kaže kako je pisana – srpskim jezikom. Također je, nekoliko godina kasnije, u svom časopisu *Slovinac*, nahvalio jednu srpsku knjižaru u Pančevu, zbog objave pjesama Meda Pucića, smatrajući kako se tim činom konačno razbijaju granice koje razdvajaju Srbe. U tom razdoblju javlja se i zamisao Srbiji kao o „balkanskom Pijemontu“, koja je trebala biti predvodnicom Južnih Slavena pri ujedinjenju. Takva razmišljanja, u protuaustrijski raspoloženom Dubrovniku, naišla su na plodno tlo te se dio intelektualaca okupio i počeo, osim jezične sastavnice, isticati i srpsku političku misao.²²

80-ih godina 19. stoljeća započinje zaokret srbokatoličkog pokreta, od općenite zamisli „slovinstva“, koju promiče spomenuti časopis *Slovinac*, prema sve jačoj i sve radikalnijoj srpskoj nacionalnoj ideologiji te protuhrvatstvu. Povod tomu bio je sukob hrvatske i srpske državne misli koji dovodi do razdora na dalmatinskoj političkoj sceni.²³

Srpska stranka u Dubrovniku teško se mogla održati i postati važnim čimbenikom oslanjajući se isključivo na gradske pravoslavce, pa stoga rade na širenju srbokatoličkog, a primjer je takve djelatnosti časopis *Gušterica*, tiskan 1882. U uvodu se, na metaforički način, prikazuje uspon Srba-katolika u Dubrovniku, usporedivši taj pokret s guštericom iz mjesne legende o Mihi Pracatu, koja se iz trećeg pokušaja uspjela popeti na zid. *Gušterica* je u svom kratkom vijeku promicala stavove Srpske stranke, opetovano ističući srpsku narodnost i srpski jezik dubrovačkih žitelja. Kako bi od Dubrovnika napravili srpski grad, ključnim je bilo pretvaranje njegovih katolika u Srbe-katolike.²⁴

U raznim dubrovačkim kulturnim, gospodarskim i ostalim društvima, Srbi-katolici postupno su stjecali sve veći utjecaj, istiskujući tako narodnjake. U takvim okolnostima, narodnjak Nikša Gradi, u strahu od rastuće snage srpskog pokreta, pokušava zamijeniti pojam „slovinstva“ jugoslavenstvom, pokušavajući tako pomiriti i ujediniti dva naroda. Tada je za srpsku stranku isticao kako je većinski čine pravoslavci te tek nekoliko ka-

21 *Ibid.*, str. 205. – 206.

22 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 515.

23 Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjavaњу pojma „Srba-katolika“ u Dubrovniku“, str. 206.

24 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 517. – 518.

tolika. Općenito, napadao je njihove pokušaje vrbovanja katolika, ističući kako to rade tek za kratkotrajnu korist, ali kako ih nikada neće prihvatiti kao prave Srbe, jer svoju narodnost povezuju s ćirilicom i pravoslavljem. Nakon ovakvih kritika, Gradi se, razočaran politikom svoje stranke, i sâm priklonio Srpskoj stranci te se izjasnio Srbinom-katolikom.²⁵

Iako je razdor bio očigledan, službeno se dogodio tek 1889., kada Srbi-katolici napuštaju Narodnu stranku i prelaze u redove Srpske stranke, netom pred izbore za Dalmatinski sabor, na kojima pobjeđuju narodnjaka Pera Čingriju. Takvi se rezultati mogu činiti iznenađujućima, kad se pogledaju brojevi glede udjela Srba i Srba-katolika u populaciji Dubrovnika, gdje čine tek 6% gradskog stanovništva. S druge strane, njihova je politička važnost itekako nadjačala njihovu brojnost. Uzroci se mogu pronaći u činjenici kako se Srpskoj stranci većinom priklanjala dubrovačka inteligencija u vidu Srba-katolika i utjecajni moćnici poput srpskih trgovaca te autonomaških službenika, a uživali su i potporu režimskih vlasti. Ne smije se pak zaboraviti istaknuti ni prevelika opuštenost i nebriga dubrovačkih narodnjaka koji su nedovoljno jasno shvatili prijetnju njihovih donedavnih srpskih stranačkih partnera.²⁶

Srbi-katolici, u koaliciji s autonomašima, 1890. osvajaju dubrovačku općinu, čime dolaze do svog političkog vrhunca te koriste svoj položaj kako bi identitetski preoblikovali Dubrovnik. Njegovu povijest tumačili su kroz srpsku prizmu, a krenuli su zadirati u mnoge gradske tradicije, pa čak i festu sv. Vlaha. Procesija je bila izmijenjena, hrvatski simboli, poput zastave i grba, bili su uklanjani, a hrvatsku glazbu zamijenila je srpska. Prvi značajniji događaj te vrste dogodio se 1892. godine, kada je vjernike iz Župe Dubrovačke dočekala srpska gradska muzika uz zvuke srpske koračnice. Uz to, pokušalo se spriječiti izvedbu hrvatske limene glazbe, što je izazvalo otpor u dijelu naroda koji je potom, tek uz pratnju hrvatske glazbe, krenuo u procesiju sa barjacima. Sljedeće godine srpske vlasti kreću još oštrije, poskidavši zastave s hrvatskim oznakama, u potpunosti spriječivši nastup hrvatske glazbe. Ipak, takvi su potezi ponovo izazvali negodovanje puka, poglavito iz okolnih mjesta koji je bojkotirao proslavu pa se, umjesto standardnih tridesetak barjaka, skupilo tek pet-šest.²⁷

25 *Ibid.*, str. 521.

26 Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjavanju pojma „Srba-katolika” u Dubrovniku”, str. 206.

27 Barbara ĐURASOVIĆ, „Hrvatsko-srpski odnosi u središtu proslave blagdana svetog Vlaha u Dubrovniku (1891-1914)”, *Analiti Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, No. 58, 2020., str. 285. – 288.

U Dubrovniku se sve više isticala srpska narodnost, u tolikoj mjeri da je to moralo izazvati reakcije s druge strane. Neki Srbi-katolici, poput Luja Vojnovića, ne priznaju hrvatsko državno pravo, ističući „srpstvo“ Dubrovnika i promičući općenito jednu radikalnu, ekspansionističku politiku. Pasivan način narodnjaka više nije bio dovoljan te dolazi do buđenja hrvatstva u dijelu građana i širenja pravaških zamisli. U Dubrovniku su 90-te godine 19. stoljeća obilježene sukobom pravaša okupljenih oko časopisa *Crvena Hrvatska* te Srpske stranke i njihova lista *Dubrovnik*.²⁸

Populaciju Srba-katolika u Dubrovniku većinom su činili gradski intelektualci i moćnici koji su se – bilo iz ideoloških, bilo iz ekonomskih razloga – počeli smatrati Srbima. Djelovali su za srpske nacionalne interese, ponajprije u smislu prisvajanja Dubrovnika u buduću srpsku državu i određivanju Dubrovčana kao Srba. Kao takvi, bili su u suprotnosti s temeljnim zamislama hrvatskog narodnog pokreta te žestoki protivnici sjedinjenja hrvatskih zemalja. Naglašavali su srpski karakter Dubrovnika te prisvajali njegovu bogatu kulturu i tradiciju, ponajprije dubrovačku književnost.²⁹ Ovakvi naponi Srba-katolika, kao što smo spomenuli, aktivirali su osobe s druge strane političkog spektra. U gradu dolazi do rađanja pravaštva, a, kao predvodnik tog preokreta, istaknuo se Frano Supilo.

Frano Supilo i mlado pravaštvo

Frano Supilo rodio se 30. studenoga 1870. u Cavtatu, središtu konavoske općine, pokraj Dubrovnika. Odrastao je u skromnoj, radničkoj obitelji, a otac Ivo bio je zidar. Nakon deset godina života u Cavtatu, obitelj se u potrazi za poslom i boljim uvjetima školovanja seli u Dubrovnik, gdje Supilo nastavlja pohađati osnovnu školu. Unatoč izvrsnim ocjenama, nije upisao gimnaziju, već građansku školu, trgovačko-obrtničkog smjera, jer je takav put vodio ka bržem pronalaženju posla kojim bi rasteretio obitelj.³⁰

U tim godinama, kada mladi Supilo stječe svoje obrazovanje i oblikuje svoje svjetonazore i političke zamisli, u Dalmaciji dolazi do širenja pravaštva. Zamisli Ante Starčevića i Eugena Kvaternika prodiru u

28 Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjavanju pojma „Srba-katolika“ u Dubrovniku“, str. 206. – 207.

29 *Ibid.*, str. 209. – 210.

30 Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 17. – 18.

pokrajinu, prvenstveno radom Ive Prodana i njegovog lista *Katoličke Dalmacije*. Pokret će širenjem poprimati sve liberalnije elemente, ponajviše zahvaljujući činjenici što će okupljati mladu inteligenciju. Poseban zamah pravaškoj zamisli daje sjajan uspjeh Stranke prava na izborima za Hrvatski sabor 1884. kada osvajaju 24 mandata.³¹ Protu-austrijsko raspoloženje, jačanje srpske političke misli te nezadovoljstvo pasivnošću Narodne stranke, stvarali su u Dubrovniku plodno tlo za širenje pravaštva. U tomu prednjači srednjoškolska mladež, među kojom postaju sve popularnije pjesme domoljubnih autora, poput Augusta Harambašića. Spomenuti uspjeh pravaša na saborskim izborima utjecao je i na neke prvake Narodne stranke, između ostalih i na Pera Čingriju. Vidjevši rastući utjecaj Srpske stranke u svom gradu, Čingrija želi energičnije djelovanje i napuštanje krajnjeg oportunitizma.³²

Upravo je Pero Čingrija postao jednom od glavnih političkih osoba koja je utjecala na razvoj mladog Supila. Naime, Frano Supilo sprijateljio se sa Čingrijinim sinom, Melkom. Preko njega, došao je u doticaj s ocem Perom, od koga je, u političkom smislu, mogao dosta naučiti. Njihova su se druženja često odvijala i u obiteljskoj kući Čingrija, gdje je Supilo mogao pročitati razne knjige, časopise te, što je njemu bilo najzanimljivijim, zapise sjednica Dalmatinskog sabora. Tu je mogao iščitati stavove, ne samo Čingrijine, nego i ostalih zastupnika.³³

Promišljajući o političkoj stvarnosti, mladići su imali izrazito negativno mišljenje o središnjim vlastima u Beču te općenito o svemu austrijskom i habsburškom, što je rezultiralo osnivanjem tajnog društva, čija je svrha bila politička borba protiv austrijske države. Zajedno sa Nikolom Hellerom, Dragomirom Vučićem te Stjepanom Gjivićem osnovali su organizaciju pod geslom: „Dole sa svim što na Niemce sieća“. Društvu se ubrzo ponudila prilika svoje riječi pretvoriti u djela, a to su i učinili prilikom boravka prijestolonasljednika Rudolfa u Dubrovniku u ožujku 1885. godine. Prilikom svečanosti dočeka Rudolfa i njegove supruge, mladi buntovnici odbili su pozdraviti princa skidanjem kape, zbog čega su bili prijavljeni vlastima.³⁴

Usljedila je školska istraga, a na saslušanje bio je pozvan i Supilo. Priznao je krivicu za nepozdravljanje princa, kao i to da družba ima tajne sastanke u kući Čingrija. Rekao je kako je riječ o unaprijed dogo-

31 *Ibid.*, str. 20.

32 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 524. – 525.

33 *Ibid.*, str. 526.

34 Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 21.

vorenom planu i kako su se svi prisutni zakleli na hrvatsku trobojnicu. Na pitanje, što zna o Anti Starčeviću, Supilo odgovara kako je čitao o njemu u *Srpskom listu* i kako ga smatra pravednom osobom, borcem za hrvatska prava i protivnikom nagodbe s Ugarskom. Konačno, na pitanje, je li cijela akcija i društvo napravljeno iz dječake šale, odgovara kako je riječ o ozbiljnim poslovima i kako se zaista smatra Hrvatom, kao što bi trebao i svaki pravi Dubrovčanin. Iz svjedočenja ostalih sudionika, saznaje se kako je Supilo posjedovao trobojnicu s natpisima „Živio Starčević“ te „Bog i Hrvati“.³⁵ Na koncu, Supilo i njegovi kolege privremeno su isključeni iz škole zbog nepodobnih političkih djelatnosti. Iako je imao tek 15 godina, Supilo je već bio dobro upoznat sa Starčevićem programom i političkim okolnostima u zemlji, određivši jasno svoje stavove i misli, ponosno ponavljajući svoju nacionalnu pripadnost.³⁶ Također, ovakav protuaustrijski istup pokazuje ozračje koje se javlja među dubrovačkom mladeži, posebice s prodorom pravaštva. Na događaj je reagirala i druga strana, pa su pojedinci iz Srpske stranke optužili školski sustav za promicanje velikohrvatstva i Starčevića.³⁷

Završivši građansku školu, Supilo je svoje obrazovanje nastavio u sklopu Nautičke škole. Imao je želju, poput mnogih mladih Dubrovčana, postati pomorcem. Ipak, troškovi školovanja bili su pozamašni te je, nakon što mu je odbijen zahtjev za stipendiju, bio prisiljen napustiti školu. Premlad da pronađe kvalitetan posao, Supilo je to razdoblje života iskoristio za samostalnu naobrazbu. Posvetio se čitanju književnika poput Göthea, Giustija i Dostojevskog, ali i djela stručne i znanstvene naravi. Izobrazio se u politici i historiografiji, a osvrnuo se i na učenje stranih jezika, pa je tako ovladao talijanskim, engleskim i njemačkim jezikom.³⁸

I dalje je pozorno pratio zbivanja na dubrovačkoj političkoj sceni, gdje se odvijao sukob Narodne stranke te pristalica Srpske stranke i autonomaša. Tada je mogao posvjedočiti narodnjačkoj pobjedi na općinskim izborima 1886. Sljedeće godine, u Dubrovniku je osnovan Dalmatinski poljoprivredni zavod, s ciljem obrazovanja kadrova koji će potom unaprijediti poljoprivredne poslove seljaka u okolici grada. U novu se školu, posredstvom svog mentora Pera Čingrije, upisao i Frano Supilo. Ovaj je put uspio od cavtatske općine zadobiti stipendiju pa

35 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 530.

36 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 529. – 531.

37 Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 23.

38 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 543. – 544.

je uspješno mogao nastaviti školovanje. Nakon dvije godine, školu je završio s izvrsnim uspjehom te se odmah zaposlio u istoj. Djelovao je kao prefekt, ali i kao putujući učitelj i terenski stručnjak u borbi protiv peronospore. To mu je iskustvo omogućilo upoznati se s okolnim narodom te dobiti uvid u njihova razmišljanja i probleme, što će mu itekako pomoći u budućem političkom životu. Na prvom poslu zadržao se tek do 1890., kada ulazi u sukob s kolegom i jednim od osnivača škole, Franom Gondolom. Gondola, kao kandidat Srpske stranke na saborskim izborima, predstavljao je Supilu očitog političkog protivnika. Među dvojicom došlo je do napetosti, pa je Supilo stoga, pod isprikom bolesti, zatražio razrješenje dužnosti.³⁹

Između njega i Gondole zasigurno je bilo došlo do nesuglasica, djelomice i zbog Supilova čestog boravka u Dubrovačkoj narodnoj čitaonici. Naime, nova je čitaonica 1887. počela s djelovanjem i postala mjesto okupljanja dubrovačkih Hrvata, kao odgovor na staru štionicu, koja je bila u rukama srpskih pristaša. Kao učenik, tamo još nije mogao zalaziti, ali čim je završio školovanje, Supilo je postao čestim gostom čitaonice. Kao član, tamo je navraćao i Pero Čingrija, s kojim Supilo vodi duge razgovore te od starijeg političara usvaja njegovu odmjerenost, smirenost te razna korisna iskustva iz svijeta politike. Iako se dvojac nije u svemu slagao, na političkoj razini Supilo je znao istaknuti kako mu je Čingrija bio pravim mentorom, čak i više od Ante Starčevića. Ipak, valja naglasiti kako je Supilo s razlogom postao pravašom, a ne narodnjakom, jer su Starčevićeve zamisli o slobodnoj, ujedinjenoj Hrvatskoj i ostvarenju punog državnog prava, ipak glavna misao-vodilja Supilove politike. Čingrijin utjecaj očitavao se pak u većem uvažavanju srpskog naroda i suradnji svih političkih struja na ostvarenju hrvatske političke misli kao zajedničkog cilja.⁴⁰

Ostali utjecaji na njegovu političku misao dolazili su od strane liberalizma nekih narodnjaka, kojim je ublažio radikalizam banovinska pravaštva. Liberalne zamisli zapravo su poticale iz Italije, od prvaka *risorgimenta*, pod vodstvom Giuseppea Mazzinija i Camilloa Cavoura, podjednako kao što je očigledan utjecaj Josipa Juraja Strossmayera glede kulturnog razvitka hrvatskog naroda te Mihovila Pavlinovića, aktivna borca za hrvatsko državno pravo.⁴¹ Ipak, ključni događaj, koji je odveo Supila prema aktivnijem bavljenju politikom i pravaškoj zami-

39 Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 23. – 24.

40 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 533. – 534.

41 Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 25.

sli, spomenuta je pobjeda srpsko-autonomaške koalicije na općinskim izborima 1890. Narodnjaci su ostali u oporbi, pa su stoga bili krenuli u povezivanje s novom političkom snagom u gradu – s pravašima. Iako malobrojni, isticali su se s nekoliko doista utjecajnih članova, poput Roka Mišetića, liječnika i ravnatelja dubrovačke bolnice, te naravno, Frana Supila. Upravo su Supilo i njegov mentor Pero Čingrija, jedan s pravaške, drugi s narodnjačke strane, predstavljali ključne osobe glede suradnje i sloge između dvaju skupina.⁴²

Nakon uspjeha srpsko-autonomaške koalicije, ponovo je bila zaživjela stara želja narodnjaka o pokretanju vlastita lista, kojim bi širili svoje političke stavove, suptostavljajući se političkim suparnicima. Tražeći osobu za posao urednika, većina narodnjačkih prvaka bila je otpisana – što zbog dobi, što zbog vlastitih obveza – a narodnjaci i pravaši iz svećeničkih redova nisu pak bili podobni za takav posao. S pravaške strane, spomenuti Mišetić bio je prezauzet svojim liječničkim zanimanjem, a od ostatka mladog pravaštva istaknuo se Frano Supilo. Posjedovao je potreban umjetnički talent, radne navike i sposobnost za pokretanje jednog takvog lista, a dodatno ga je izdvajala njegova energičnost u pristupanju projektu. Kao borac za hrvatska prava, liberalnih načela, bio je prihvatljiv i pravašima i narodnjacima. Ključna u cijelom procesu bila je i činjenica da se Supilo zadovoljio i skromnijom plaćom, što njemu nije predstavljalo osobit problem.⁴³

Iako je zamisao o pokretanju lista stigla s obiju strana, na kraju je list bio tiskan kao organ dubrovačkih pravaša. Naziv lista *Crvena Hrvatska* bio je uzet iz *Ljetopisa popa Dukljanina*, gdje se južnu Dalmaciju naziva tim imenom. Time se htjela iskazati pripadnost Dubrovnika Hrvatskoj. Novi list, prema Supilovim zamislima, bit će odraz umjerenog pravaštva, nasuprot nekim nerealnim ekstremizmima banovinske Stranke prava. Glavna misao koju je časopis trebao podupirati jest sjedinjenje hrvatskih zemalja i ostvarenje hrvatskog državnog prava. List se trebao financirati isplatom obveznica, a jamstvo je, a time i rizik financiranja časopisa, Supilo preuzeo na sebe. U pomaganju časopisu, istaknuo se i Josip Juraj Strossmayer, kojeg je Supilo u pismu obavijestio o novom listu, gdje se ponovo vidi odmak od Starčevićevih zamisli. Napokon, prvi broj *Crvene Hrvatske* izašao je 7. veljače 1891. godine, a, kao glavni urednik i izdavač, potpisan je Frano Supilo.⁴⁴

42 *Ibid.*, str. 26.

43 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 551. – 552.

44 Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 26. – 27.

U uvodnom programu prvog broja, Supilo je započeo s mišlju kako cijelim svijetom vlada jedan zakon – borba za opstanak. Razlog zbog čega je hrvatski narod bio prisiljen krenuti u tu borbu, vidio je u napadu na hrvatsko pravo na slobodu i državu od strane donedavne „plemenske braće“, odnosno Srba. Isticao je kako je Hrvatima, kao malom narodu srpska pomoć dobrodošla, no pokazalo se, kako od pokušaja sloge i suradnje sa Srbima nema ništa. Potom se obratio Dubrovniku, kojem daruje ovaj časopis, kako bi ponovo probudio staru hrvatsku tradiciju i učinio ga „krunom hrvatskih gradova“, optužujući onodobnu vlast što su ha otrgnuli grad od Hrvatske, od njegove slavne hrvatske tradicije i kulture. Kao glavnu zadaću časopisa, Supilo je istaknuo obranu hrvatske državne misli i ujedinjenje hrvatskih zemalja, temeljem povijesnog državnog prava.⁴⁵

Crvena Hrvatska objavljivala je kratke vijesti iz grada i okolice, važnije novosti iz ostatka Dalmacije i Banske Hrvatske, prikaze članaka iz ostalih političkih glasila, recenzije raznih knjiga, životopise, kao i redovitu humorističnu kolumnu. Ipak, najcjenjenijim bili su njezini politički članci, čiji je autor nerijetko bio sâm Supilo, a koji su potvrdili njegovo novinarsko umijeće i učenost. Njegove članke prenosili su i drugi listovi, poput časopisa *Hrvatska*, glasila Stranke prava, *Obzora*, glasila Narodne neodvisne stranke i zadarskog *Narodnog lista*.⁴⁶ *Crvena Hrvatska* postala je glavnim sredstvom kojim su Supilo i njegovi politički istomišljenici napadali srpsku-autonomašku vlast u gradu te je njezino izdavanje bio uvodom u sukob za prevlast u Dubrovniku koji je potrajao gotovo cijelo desetljeće.

Borba za općinsku vlast i konačna pobjeda 1899.

U daljnjim političkim aktivnostima, Supilo se posebno zalagao za zajedništvo narodnjaka i pravaša, jer je u tome vidio jedini način kojim bi se mogla nadjačati srpsko-talijanaška koalicija. To je ujedinjenje Supilo prozvao „Hrvatskom strankom u Dubrovniku“. U ožujku 1891. dolazi do izbora za Carevinsko vijeće u Beču, na kojima se vidi službena suradnja dviju strana. Hrvatskim kandidatom bio je Lovro Borčić, splitski narodnjak. Ipak, unatoč zajedništvu pravaša i narodnjaka, u Dubrovniku je pobijedio srpsko-autonomaški kandidat Marin Bondada. Supilo je optužio vlasti kako izbori nisu pravilno sprovedeni i za

45 *Crvena Hrvatska*, god. 1, br. 1, (7. 2. 1891.)

46 Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 144.

koruptivne djelatnosti. Svakako, istaknuo je snagu novog zajedništva pravaša i narodnjaka, koja je podignula razinu hrvatske misli među dubrovačkim građanstvom.⁴⁷

U kolovozu 1891. bila je organiziran Gospodarska-šumarska izložba u Zagrebu, povodom proslave 50. godišnjice Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva. Skupina uzvanika pristigla je i iz Dubrovnika, mahom pravaši i narodnjaci, na čelu sa Supilom. Iako gospodarske naravi, izložba je imala i politički značaj, zbog njezina hrvatska karaktera, izložaka i posjetitelja iz svih hrvatskih krajeva koji su time iskazali svoje jedinstvo.⁴⁸ Od još većeg značaja bila je organizacija velike svečanosti otkrivanja spomenika Ivanu Gunduliću u Dubrovniku. Trodnevna festa bila se trebala održati od 25. do 27. lipnja 1893. Krenula je velika borba hrvatske i srpske strane. Naime, cilj i jednih i drugih bio je pozvati što više svojih pristaša, kako bi svečanost dobila hrvatsko političko obilježje, odnosno srpsko s druge strane. U toj borbi, uvjerljivo su pobjedu odnijele hrvatske stranke, pravaši i narodnjaci, koristeći se svojim mnogobrojnim poznanstvima i utjecajima. Od niza Hrvata koji su stigli mogu se istaknuti umjetnici i znanstvenici August Harambašić, Eugen Kumičić, Ante Tresić Pavičić, Franjo Rački, Tadija Smičiklas, Frane Bulić, Ivan Rendić, Franjo Kuhač, kao i mnogobrojni saborski zastupnici iz svih hrvatskih sabora Miho Klaić, Juraj Biankini, Josip Frank, Gajo Filomen Bulat i mnoštvo drugih. Okupilo se i pučanstvo iz Konavala, Župe dubrovačke, Dubrovačkog primorja, Pelješca i otoka, u svojim narodnim nošnjama. Pristigle su i limene glazbe iz nekoliko dalmatinskih gradova koje su svirale hrvatske rodoljubne pjesme, a koje su, uz hrvatske zastave, narodne plesove i tradicionalna plesna kola, stvorile osobito ozračje proslave hrvatske narodne baštine. Dubrovnik je pokazao kako se nacionalno uistinu osjeća. S druge strane, Srpska stranka doživjela je potpuni neuspjeh. Uza sve financijske mogućnosti, doveli su tek nekoliko uvaženijih uzvanika te su doživjeli sramotan poraz u gradu kojim su, teoretski, vladali.⁴⁹

U svibnju 1894. održani su novi općinski izbori na kojima su se suočile pravaško-narodnjačka i srpsko-autonomaška koalicija. Izborni odbor sačinjavali su jedino članovi srpsko-talijanaške koalicije, što je rezultiralo time da je mnogim pristašama druge strane bilo zabranjeno

47 Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 30.

48 Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 144.

49 Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 145. – 146.

glasovanje zbog različitih formalnosti (pr. netko je upisan na listu kao *Niko* umjesto *Nikola*). Dolazilo je i do podmičivanja i stvaranja pritiska na birače te koruptivnih djelatnosti prilikom prebrojavanja glasova. Zbog svega navedenog, pravaši i narodnjaci podigli su tužbu nadležnom Namjesništvu, koje je pronašlo nepravilnosti na izborima u trećem izbornom tijelu. Izbori su se ponovili samo za to tijelo te je pravaško-narodnjačka koalicija odnijela uvjerljivu pobjedu. Ipak, za prvo i drugo izborna tijela, izbori se nisu ponovili te ostaje na snazi pobjeda Srba i autonomaša, koji i dalje, dvotrećinskom većinom, drže općinu u svojim rukama. Ipak, pravaši i narodnjaci nameću se u vijeću kao oštra i aktivna oporba.⁵⁰ Tijesan poraz, usprkos izbornim malverzacijama, i nesloga koja je izbila između članova Srpske stranke i Autonomaške stranke, dala je krila pravašima koji 1895. osnivaju Hrvatsku radničku zadrugu. Jedan od osnivača bio je i Frano Supilo, a svrha je stvaranje radničkog društva, kroz koje bi se iznosila hrvatska misao te pravaške zamisli, čime bi pridobili šire slojeve pučanstva za njihove političke ciljeve.⁵¹

Istodobno, na dalmatinskoj političkoj sceni dolazi do rasta napetosti između pravaša i narodnjaka. Sukob se odvija u siječnju 1895., u Dalmatinskom saboru, glede konačnog slanja adrese kralju, sa zahtjevom ujedinjenja Dalmacije i Hrvatske. Pravaši su, naravno, zdušno podržali ovaj prijedlog, dok se s narodnjačke strane ponovo pojavio oportunizam i bojazan od takva agresivna zahtjeva i posljedica koje bi mogao izazvati. Takve razlike u stavovima bile su jednim od uzroka što se među dalmatinskim pravašima javila zamisao o ujedinjenju u jedinstvenu, samostalnu stranku pod imenom Stranka prava u Dalmaciji.⁵² Ona je i službeno osnovana u kolovozu 1894., sjedinjenjem pravaških skupina iz Zadra, Splita i Dubrovnika, kojima se priključio i Hrvatski klub. Godinu kasnije, 17. srpnja, održala se velika pravaška skupština u Zagrebu prigodom svečanosti predaje Starčevićeva doma Anti Starčeviću. Na skupštini je bila donesena odluka o okupljanju svih pravaša s hrvatskih prostora u jedinstvenu Stranku prava. U Središnji odbor nove, jedinstvene stranke izabran je i Supilo. Ipak, to jedinstvo, barem u Banskoj Hrvatskoj, nije dugo potrajalo.⁵³

Izbori za Dalmatinski sabor 1895. završili su pobjedom narodnjaka

50 *Ibid.*, str. 146. – 147.

51 Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 34.

52 *Ibid.*, str. 34. – 35.

53 Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 147

koji su dobili 22 mandata, dok su se pravaši morali zadovoljiti s tek tri mandata. Srpska stranka u sabor je ušla s 10, a autonomaši sa 6 zastupnika. Na izborima je došlo do suradnje Srba i narodnjaka, što se osjetilo i u Dubrovniku, gdje su mnogi Srbi glasovali za narodnjačke kandidate, koji su osvojili svih pet mogućih mandata. To je izazvalo privremene napetosti među pravašima i narodnjacima, koji su, ohrabreni uspjehom, razmišljali o samostalnom povratku općine, bez pomoći pravaša. Pravaši su čak razmatrali zamisao o svojoj vlastitoj čitaonici, no strasti su se ipak smirile te su ostali i dalje zajedno s narodnjacima u Dubrovačkoj narodnoj čitaonici.⁵⁴

Nove probleme izazvala je suradnja narodnjaka, sad Narodne hrvatske stranke, i Srpske stranke pred izbore za Carevinsko vijeće 1897. U tom smislu, Supilo se u svom časopisu osvrće na taktiku protuhrvatskih struja, u kojima se trude zapostaviti i izbrisati hrvatsko ime, korištenjem regionalnih odrednica, umjesto zajedničkog hrvatskog naziva. Supilo takve konstrukte drži pogubnim u kontekstu stvaranja homogene hrvatske nacije, čime se zapostavlja prirodno pravo svakog naroda na ostvarenje nacionalne države. U skladu s tim, nije pokazivao ni najmanju sklonost o Dubrovniku govoriti kao o „slovinskom“ ili „srpskom“ gradu, pa čak niti njegove stanovnike nazivati samo Dubrovčanima, već isključivo Hrvatima, a grad je držao hrvatskim.⁵⁵

Unatoč nekim neslaganjima s narodnjacima, Supilo je i dalje bio uvjeren u potrebu međusobne suradnje, smatraвши kako samo ujedinjenim snagama, hrvatske političke struje mogu ostvariti hrvatsku političku misao, što je za Supila u prvom planu predstavljalo sjedinjenje hrvatskih zemalja i ostvarenje suverene države u okviru Habsburške Monarhije. Primijetio je povijest neslaganja i sukoba među hrvatskim vodstvom koje je dovodilo do pogibeljnih okolnosti za Hrvatsku, stoga želi izbjeći ponavljanje istih pogrešaka. Iako je na razini Dalmacije njegov plan o suradnji narodnjaka i pravaša bio teže provediv, u Dubrovniku je doveo do uspjeha. Naime, vođa dubrovačkih narodnjaka i dalje je bio Pero Čingrija, koji je na pravaše više gledao kao na odvojeno krilo Narodne stranke, nego kao zasebnu političku skupinu. Imajući u vidu prijateljski odnos Čingrije i Supila, ne čudi savez ovih dviju stranaka, koje više javno ne nastupaju kao odvojene organizacije, nego zajednički, kao dubrovački Hrvati. U takvim okolnostima spremno do-

54 Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, str. 582. – 583.

55 *Crvena Hrvatska*, god. 7, br. 3, (16. 1. 1897.)

čekuju općinske izbore 1899., novu priliku za osvajanje vlasti iz ruku Srbo-katolika i talijanaša.⁵⁶

Srpsko-autonomaška koalicija očekivala je ponovno postaviti svoje ljude u izborni odbor, čime bi si opet osigurala pobjedu. Međutim, dalmatinsko Namjesništvo odlučilo se protiv toga. Poučeni iskustvom prošlih izbora, koji su se zbog nepravilnosti bili morali djelomice i ponavljati, odlučili su poslati svog čovjeka kao neutralnog povjerenika, koji će organizirati izbore i pobrinuti se da sve proteče po zakonu. Koalicija Srba i autonomaša nije reagirala s odobravanjem na taj čin, uvjereni kako bez potrebnih malverzacija, podmićivanja i krivotvorenja, neće biti u stanju pobijediti na izborima. Savez je ionako bio na klimavim nogama, stoga su konačno odlučili ne pristupiti izborima. Koalicija se ubrzo raspala. Izbori su zatim održani od 24. do 28. srpnja 1899. Na njih su, bez protivnika, zajednički izašli narodnjaci i pravaši, koji su time osvojili mandate u sva tri izborna tijela. Supilo i Čingrija, kao vođe svojih stranaka, izabrani su u treće izborna tijelo. Tako je nakon devet godina dubrovačka općina ponovno na svom čelu imala hrvatske snage, ujedinjenu koaliciju pravaša i narodnjaka. Kao novi načelnik bio je izabran Pero Čingrija.⁵⁷

U *Crvenoj Hrvatskoj*, nekoliko dana prije izbora, kada se već znalo za odustajanje srpsko-talijanaške koalicije, Supilo se obraća dubrovačkom pučanstvu. Navodi razloge odustajanja svojih protivnika, ističući njihovu nemogućnost održavanja na vlasti, čak i onim jedinim načinom „s kojim se još mogahu uzdržati – nasilje.“ Nadalje ih oštro kritizira i proziva za obmanu stanovnika grada i na njihov bijeg od izbornog poraza. O sebi i svojim političkim partnerima piše: „...evo nas pred narod, da mu gledamo oči u oči, vedra čela, neokaljane zastave i da mu kažemo: Narode, mi ti dolazimo kao Hrvati (...) Ako se odazoveš našem glasu, ti ćeš potvrditi, da si ono što smo i mi, da si Hrvat i da je ova naša gruda, na kojoj živemo hrvatska zemlja.“ Ponosan je što se Dubrovnik osvijestio i što u njemu ponovno vlada hrvatska misao. Dubrovnik je opet postao, kako kaže, „kruna hrvatskih gradova“.⁵⁸

56 Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, str. 37.

57 Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, str. 148. – 149.

58 *Crvena Hrvatska*, god. 9, br. 27 (22. 7. 1899.)

Prilozi

1. Izvadak iz uvodnog programa prvog broja *Crvene Hrvatske*: (7. 2. 1891.)

Eto ti hrvatski narode, a naosob tebi, o slavni naš Dubrovniče, „Crvene Hrvatske“! Ime joj samo kaže šta je. Duhom, težnjom i osjećajem ona je hrvatska, čisto hrvatska. Prijeka nužda nju je evo stvorila, posred tebe o hrvatska Ateno! Pod njezinim barjakom željet je da se okupiš, ona ima bit glasilo tvojih misli, čist odjek tvojih osjećaja. Ona će nastojat da pobudi iznova u tebi, o mili grade, dragi spomen „hrvatske starine“; da te sve to više primakne krilu onih Hrvata, koji sred „Bijele Hrvatske“, odavna slove imenom, znanjem i junaštvom; onih Hrvata koji se tobom ponose, koji od tebe dosta očekuju, koji otkriše slavu i učenost starih tvojih genija i pjesnika, čijoj se časnoj sjeni svi Hrvati klanjaju. Ime hrvatsko, kojim se ponosi „Crvena Hrvatska“ nema da ti bude zazorno, o Dubrovniče! Hrvatsko je ime slavno ime, hrvatska je misao rodoljubna misao, dostojna tebe, o Dubrovniče! Za hrvatsku misao ti si se borio od kada si stupio na poprište narodne borbe, pa sve do najnovijeg doba, do časa, kad ti šaka ljudi, najprije čini zamrzjet na sve što je hrvatsko, opisujući ti Hrvata najcrnijim bojama, pa te onda zavede u srpsko-talijansko kolo da igraš nedičnu za te ulogu megju slavenskim gradovima. Hrvatskim su se imenom ponosili, o Dubrovniče, slavni tvoji pregji; hrvatsku su misao zagovarali dični i značajni ljudi, tvoji veliki dobrotvori, čiju si smrt nedavno oplakivao. Što te može nagnati da se otimlješ hrvatskome imenu?⁵⁹

2. Izvadak iz *Crvene Hrvatske*, nekoliko dana prije pobjede pravaša i narodnjaka na općinskim izborima: (22. 7. 1899.)

Jer bi se onda još bolje mogla da istakne ništetnost naših protivnika, koji bi nama dali lijepu prigodu, da ih, sada kad je narod progledao i osvijestio se, pobrojimo i da sada tvarno i eklatantno odgovorimo na glasovit upit, koji nazad osam godina postavismo u ovomu listu: „Dubrovčani jesu li Hrvati? Ipak cijenimo, da odgovor na ovo pitanje oni nam ga već dadoše svojim junačkim bijegom“ (...) Mjeste da uvide svoju pogrešku i da pristupe u narodno kolo, oni nam naviještaju daljni rat. E pa dobro! Mi ga evo ravnodušno primamo. Jer kao što smo znali časovito izgubljeno poštenjem i pravicom opet steć, tako ćemo ga – vjera i Bog! – znati i braniti. A naš mili hiljadugodišnji Dubrovnik evo se nakon devetgodišnjeg lutanja opet vraća u historičnu svoju kolotečinu, da bude na diku roda i doma, uzor hrvatske svijesti, i izgled gojenja i njegovanja

59 *Crvena Hrvatska*, god. 1, br. 1. (7. 2. 1891.)

hrvatskog jezika; da bude prvi među jednakim, da se pokaže dostojnim starodrevnoga i dičnoga imena: krune hrvatskih gradova.⁶⁰

Zaključak

Općinska uprava u Dubrovniku pala je 1890. u ruke ujedinjene srpsko-autonomaške koalicije. Razloge tog pada treba tražiti u sve većoj pasivnosti i oportunističkom do tada neupitno vladajućem Narodnom stranku. Također, Srpska stranka doživljava svojevrsan polet širenjem fenomena Srba-katolika među dubrovačkom inteligencijom. Uvjereni u zamisli Vuka Karadžića, prihvaćaju misao kako su Dubrovčani zapravo Srbi, samo katoličke vjeroispovijesti. Zamisao je naišla na plodno tlo, u smislu onodobnog protuaustrijskog raspoloženja dijela dubrovačkog stanovništva te zamisli o Srbiji kao kakvom „južnoslavenskom Pijemontu“, koja će oko sebe okupiti zemlje Južnih Slavena. Također, pokretu su pristupali razni poduzetnici i poslovjnaci koji su u sklopu te skupine vidjeli prostor za ostvarenje vlastitih privatnih interesa. Zamisao Srba-katolika proširila se među skupinom intelektualaca i moćnika, što je davalo ideološku potporu Srpskoj stranci, a sama koalicija uživala je veliku financijsku potporu mnogobrojnih srpskih i talijanskih trgovaca, kao i podršku vladajućeg režima, što joj je omogućavalo održavanje na vlasti gotovo cijelo desetljeće. S jačanjem srpske ideologije, u Dubrovniku se istodobno bude hrvatske misli, ponajprije djelovanjem skupine mladih pravaša koji dolaze do izražaja usred pasivnosti narodnjaka. Na čelu pravaša uskoro se istaknuo Frano Supilo. Svojim upornim radom i političkom inteligencijom, Supilo je uspio pridonijeti preporodu hrvatske nacionalne svijesti i okretanju pučanstva protiv srpsko-autonomaške vlasti. Srbokatolički pokret ubrzo se rasplinuo, a vladajuća koalicija nikada nije ni imala osobitu potporu običnog građanstva. Svojim djelovanjem u časopisu *Crvena Hrvatska* te suradnjom s Narodnom strankom, Supilo uspijeva dobiti političku borbu te koalicija pravaša i narodnjaka 1899. vraća općinu u hrvatske ruke.

60 *Crvena Hrvatska*, god. 9, br. 27 (22. 7. 1899.)

Literatura

1. Barbara ĐURASOVIĆ, „Hrvatsko-srpski odnosi u središtu proslave blagdana svetog Vlaha u Dubrovniku (1891-1914)“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, No. 58, 2020.
2. Franko MIROŠEVIĆ, „Važan znanstveni prilog objašnjavanju pojma ‘Srba-katolika’ u Dubrovniku“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 24 No. 1, Zagreb 1992.
3. Ivo PERIĆ, „Dubrovačko razdoblje političkog djelovanja Frana Supila“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, No. 17, 1979.
4. Ivo PERIĆ, *Politički portreti iz prošlosti Dalmacije*, Književni krug, Split, 1990.
5. Ivo PERIĆ, *Politički portret Pera Čingrije*, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1979.
6. Ivo PERIĆ, „Uloga pravaša u osvajanju općinske uprave u Dubrovniku 1890. – 1899.“, *Pravaštvo u Hrvatskome političkom i kulturnom životu u sučelju dvaju stoljeća* (uredili Zdravka Jelaska Marijan i Zlatko Matijević), Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2013.
7. Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, Književni krug, Split, 1988.

Izvori:

1. *Crvena Hrvatska*, 1891., 1897., 1899.